

CAPUT I.

DE

PERIODIS.

QUÆSTIO I. Quid est Periodus?

R. Periodus, quam Cicero circuitum & comprehensionem appellat, est, cum ab initio, ad finem usque, quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectisque sententiis. Sive est oratio brevis & numerosa sensum habens oratione perfectum & completum.

Cicero pro lege Man. *Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites!* (hic sensus nondum completus) tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit (adhuc pergit in orbem ferri oratio) non mea me voluntas, sed mea vitæ rationes ab ineunte ætate suscepta prohibuerunt.

QUÆSTIO II. Quas partes habet Periodus?
R. Habet majores & minores. Pars major dicitur membrum: minor incisum. **MEMBRUM** est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus & per se nihil efficiens. Ut in priore exemplo, *quanquam mihi semper frequens conspectus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum Amplissimus, ad dicendum Ornatissimus est visus, Quirites!* Habes hinc sensum numeris conclusum, ita tamen suspensum, ut ab alio sequente excipi debeat. **INCISUM** est sensus brevior

R H E T O R I C A E.

non expleto numero conclusus. Sæpissimè Pars membri est, justâ magnitudine carens, in quo scilicet aut verbum, aut mensura hexametro versui ferè par desideratur.

Post reditum ad *Quit.* *Qua species Italia? qua celebritas oppidorum? qua forma regionum? qui agri? qua fruges? qua pulchritudo urbis? qua humanitas civium? qua reip. dignitas? qua vestra majestas?* In *Catil.* *Tenentur litera, signa, manus, denique uniuscujusque confessio.*

In *Pison.* *O Scelus! O Pestis! O Labes!*

QUÆSTIO III. Quid est Periodicè, quid membratim, aut incisim dicere?

R. 1. Periodicè dicit, qui frequentibus utitur Periodis; ut *Cicero* in *Exordio pro lege Manil.* & alibi passim.

R. 2. Membratim dicimus, cum in singulis membris insistit oratio.

Pro Rosc. Amer. *Ipsè (Chrylogonus) amplissima pecunie fit Dominus)...* *Multa palam domum suam aufererat; plura clam de medio removebat & non pauca suis adjutoribus largè effusèque donabat & reliqua constitutâ auctione vendebat, &c.*

R. Incisim dicere, est, incisa nullo inter se nexu conjuncta in oratione frequentare, ut *suprà.* *Qua species Italia? qua celebritas oppidorum? &c.*

Pro Archia. *Hæc studia Adolescentiam alunt & senectutem oblectant; secundaas res ornant; delectant domi; non impediunt foris, pernoctant nobiscum; peregrinantur, rusticantur.*

Periodis orator utitur ferè in exordiis, & cum laudat, delectat, aut res graviores describit, *Membris* potissimum cum narrat, *incisis*, quando contendit, refellit, invehitur.

QUÆSTIO IV. Quotuplex est Periodus?
 R. Prout unum plurave complectitur membra, dicitur Unimembris, Bimembris, Trimembris, Quadrimembris, &c. vide exempla Tullii.

UNIMEMBRIS.

Pro M. Marc. *Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamq; clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam ac pene divinam tacitus nullo modo præterire possum.*

In Catil. 3. *Remp. Quirites, vitamq; omnium vestrum, bona, fortunas, conjuges liberosque vestros, atque hoc domicilium Clarissimi imperu, fortunatissimam pulcherrimamque urbem hodiernâ die, Deorum immortalium summo erga vos amore, consiliis periculisq; meis ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam & vobis conservatam ac restitutam videtis.*

BIMEMBRIS.

Pro domo. *Cum multa divinitus, Pontifices! à majoribus nostris inventa atque instituta sunt, tum nihil præclarior, quam quod vos eisdem & religionibus Deorum immortalium & summe Reip. præesse voluerunt.*

I. de Orat. *Qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maxime molestiarum & turbulentissima tempestates extiterunt.*

TRIMEMBRIS.

Pro Quinct. *Si veritate Amicitia, fide Societas, pietate propinquitas colitur, necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem famam & fortunis spoliare conatus est, vanum se & perfidiosum & impium esse fateatur.*

Post Red. *Etsi homini nihil est magis optandum, quam prospera, æquabilis perpetuâq; fortuna, secundo vitæ sine ulla offensione cursu, tamen si mihi tranquilla & pacata omnia fuissent, incredibili quadam & penè divinâ Latitiæ voluptate caruisssem.*

QUADRIMEMBRIS.

Pro L. Muræ. *Quæ precatus sum à diis immortalibus, judices, more institutòque majorum illo die, quo auspiciato comitiis Centuriatis L. Muranam Consulem renunciavi: ut ea res mihi Magistratuiq; meo, populo, plebiq; Rom. bene atque feliciter eveniret, eadem precor ab iisdem diis immortalibus, ob ejusdem hominis consulatum unâ cum salute obtinendum.*

Pro Cæcin. *Si quantum in agris locisq; desertis audacia potest, tantum in foro atque in iudiciis impudentia valeret; non minùs in causa cederet A. Cæcinna Sexti Ebutii impudentiæ, quam tum in vi faciendâ cessit audaciæ.*

QUÆSTIO V. In quo potissimùm venustas Periodi consistit?

R. I. In numero. Numerus seu numerosa Ora-

io in suavi quadam syllabarum tum brevium tum longarum mixtura concentuque consistit, qui aures demulceat, atque in animum influat. Unde etiam auditu potius, quam præceptis discitur. Removenda tamen à periodo est 1. omnis consonantium asperitas; ut, *Xerxis exercitus*: 2. earundem syllabarum repetitio, ut: *invisè visè mihi literæ*, &c. 3. Aspera vocalium collisio: Ut: *ex aperta arca accepit*. 4. Plurium monosyllaborum conjunctio; v. g. *Ne hoc sic facias*.

EXEMPLUM NUMEROSÆ ORATIONIS.

Cicero in Antonium. *Te miror, Antoni! quorum facta imitère, eorum exitus non perhorrescere*: Peribit numerus & numerosa oratio, si hunc in modum efferas; *Antoni! te miror non perhorrescere exitus eorum, quorum imitère facta*.

Itaque neque numerosa esse, ut poëma, neque extra numerum, ut sermo vulgi, debet oratio, ait Tullius in oratore ad Brutum: Ubi cum hanc suam sententiam laudasset; *Patris dictum sapiens remeritas filii comprobavit*, subjicit: ordinem immuta, *Patris dictum sapiens comprobavit filii temeritas*, jam nihil erit.

R. 2. In Clausulis, id est, in certis pedibus metricis Periodum claudentibus.

Ejusmodi pedes sunt Dichoreus, ut; *comprobantur*. Creticus cum Dichoreo, *gloriam contulisti*. Duo Dichorei, *per triennium dederunt*. Dochimus, *perhorrescere*. aliiq;

C L A U S U L Æ T U L L I A N Æ.

Reipublica præesse voluerunt.

Nullo modo præterire possum.

Magnitudini beneficiorum id tribuendum puto.

Familiam penè ab interitu vindicasti.

Quasi signum aliquod sustulisti.

Timendum fuisse senserunt.

Præter te, mederi nemo potest.

Intolerabiles haberi solent.

Summo reipublica tempore videtur.

De tuis laudibus conticescet.

Eorum exitus non perhorrescere.

Restitutam puto, &c.

His similibusq; clausulis si aures assuefiant, difficile non erit, periodos cum venustate absolvere. Cavendum tamen imprimis, ne sententiæ frequentius eodem modo iisdemve pedibus claudantur.

QUÆSTIO VI. Quibus particulis membra Periodi aptè connectantur?

R. Sequentibus. Talis, qualis. Adeò, ut. Eò major, quò. Tantum, quantum. Non minùs, quàm. Quod, id. Non ut, sed ut. Cùm, tùm. Quamquam, tamen. Non solùm, sed etiam. Ità, ut. Quemadmodum, sic. &c.

E X E M P L A C I C E R O N I S.

Pro Cæcinnâ. Si quantum, in agris locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in iudicii impudentia valeret; non minùs in causa cederet Cæcinnâ Ebutii impudentiæ, quàm in vi faciendâ æssit audacia.

LIBER III.

In Verrem. Quod erat optandum maximè, iudices! id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum vobis summo reip. tempore videtur.

Huis ego causæ accessi, non ut invidiam augerem ordinis, sed ut infamiam communi succurrerem.

Pro domo. Cùm multa divinitus Pontifices! à majoribus nostris inventa atque instituta sunt, tum nihil præclarior, quàm quòd vos eosdem & religionibus Deorum immortalium, & summa reip. præesse voluerunt.

Pro lege Manil. Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multo jucundissimus, &c. tamen, &c. ut supra.

QUÆSTIO VII. Fierine potest ex eadem periodo Unimembri, servatis ferè iisdem verbis, Periodus Bimembris, Trimembris, Quadrimembris? R. Potest: Vide Schema, & imitare.

UNIMEMBRIS.

Nihil in rebus prosperis, nihil in adversis amici benevolentiam est utilius.

BIMEMBRIS.

Cùm nihil in rebus prosperis adversisque, amici benevolentiam sit utilius, quis illam rebus omnibus humanis facile anteponendam non arbitretur?

TRIMEMBRIS.

Cùm ea sit veri sinceri que amici natura & indoles, ut res secundas lætiores, adversas Leviores faciat; quis tot inter ac tantas hujus vitæ varietates, sine amici benevolentia, vivere se posse arbitretur?

QUA-

QUADRIMEMBRIS.

Cum ea sit veri sincerique amici natura & indoles, ut res secundas lætiores, adversas leviores faciat; eritne aliquis tam parum amicus sui, tam parum cupidus tranquillitatis ac pacis, ut tot inter ac tantas hujus vitæ varietates sine amici benevolentia, vivere se posse arbitretur? Vide Lejay.

QUÆSTIO VIII. Quibus modis amplificatur Periodus? R. Variis modis, inter quos faciliores sunt sequentes:

I. Per Synonyma & Epitheta illustria.

Cicero post reditum. *Quæ tanta potest existere ubertas ingenii; quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos universa pro merita non dicam complecti orando, sed per censuræ numerando?*

Pro Marcello. *Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes.*

II. Per varias ejusdem rei descriptiones seu definitiones.

Cicero pro Milone. *Vidimus templum Sanctitatis, caput urbis, aram Sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo concessam uni ordini, inflammari, excindi, funestari. Id est, vidimus curiam incendi.*

III. Per auxesin & verba magis magisque significantia.

Cicero in Verrem. *Non enim furem, sed raptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitie, non sacrilegum, sed hostem Sacrorum religionumque.*

non sicarium, sed crudelem carnificem civium sociorumque, in vestrum iudicium adduximus.

IV. Per partium enumerationem.

Cicero in Catilinam. *Quid mali aut sceleris fingi aut excogitari potest, quod ille non conceperit? quis tota Italia veneficus, quis Latro, quis Sicarius, quis parricida, quis ganeo, quis Nepos, quis Sicarius, quis corruptor juventutis, quis corruptus, quis perditus, qui se cum Catilina non familiarissime vixisse fateatur?*

V. Per adjuncta & circumstantias rei, quæ sequenti versu continentur: *Quis? Quid? Ubi? quibus auxiliis? Cur? Quomodo? Quando?* De quibus plura L. 1. ubi de amplificatione, quæ fit per locos Rhetoricos.

QUÆSTIO IX. Quibus particulis Periodus cum periodo connectitur?

R. Sequentibus. *Ac primò quidem: deinde. Enimverò. Neque verò. Nam. Etenim. Itaque. Quodsi. Quin etiam. Adde, quòd. Accedit & illud. Quid? quòd &. Atque ego quidem. Quoniam verò.* Et similes: quas potissimum in exordiis à Cicerone usurpatas reperies.

QUÆSTIO X. Quomodo Ciceronis periodos imitabimur?

R. Etsi studio & conatu facilius, quàm præceptis id addisces, juverit tamen nobiliores quasdam Ciceronis periodos memoriâ tenere, easque sæpius apud te repetere, ut oratorio numero paulatim assuescas & facilitatem aliquam imitandi acquiras.

Deinde

Deinde numerum ac dispositionem periodi Ciceronianæ serva, eamq; alii materiæ aut sententiæ applica. Vide exempla ad imitationem Ciceronis exacta.

P E R I O D U S C I C E R O N I A N A.

Si quantum in agris lolisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret. &c. ut supra.

I M I T A T I O.

Si quantam in expugnandis hostibus fortitudinem Alexander Magnus præ se tulit; tantam in privata vitæ consuetudine moderationem animi exhibuisset; non minùs principibus viris ad exemplum proponeretur ejus moderatio, quàm ad imitandum proponi solet ejus fortitudo.

P E R I O D U S C I C E R O N I A N A.

Si fuit in republica tempus ullum, cum extorquere arma posset è manibus iratorum civium boni civis auctoritas & oratio; tum profectò fuit, cum patrocinium pacis exclusum est, aut errore hominum, aut timore. Id est, tempore belli plurimùm valuit boni civis auctoritas.

I M I T A T I O.

S E N T E N T I A.

Nunquam virtus probatur meliùs, quàm in adversis.

Si est in vita tempus ullum, cum probari possit viri fortis magnanimitas atque constantia, tum profectò est, cum fortunæ reflantis æstum experitur

tur, aut inimicorum injuriâ, aut amicorum infidelitate.

ALIA SENTENTIA.

Nullum est tempus virtuti aptius, quàm Adoleſcentia.

Si est in vita tempus ullum, cum institui facile possunt ad virtutem hominum animi; tum profectò est, cum ætas flexilis ac cerea moderatoris manum non abnuvit, aut pravitate cordis, aut morum corruptelâ.

PERIODUS CICERONIANA.

Cum multa divinitus, Pontifices, à majoribus nostris inventa atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quòd vos eosdem & religionibus Deorum immortalium & summa reip. præesse voluerunt; ut Clarissimi cives remp. bene gerendo, Religiones interpretando, rempublicam conservarent

IMITATIO.

SENTENTIA.

Sapienter constituta sunt virtuti præmia, & supplicia sceleri.

Cum multa in omni rep. laudabiliter inventa, felicitèrque instituta sint, tum nihil præclarius, quàm quòd virtuti præmia, supplicia sceleri proponerentur: Ut boni mercedis exspectatione, mali pœnarum metu in officio continerentur.

ALIA SENTENTIA.

In largiendis honoribus non tam nobilitatis, quàm virtutis habenda est ratio.

Cum

Cùm ad tuendam Imperii Romani dignitatem plenæ singulari prudentiâ leges à reip. moderato-ribus constitutæ sunt, tum illa certè præstantissi- ma, quòd in largiendis honoribus non tam generis, quàm virtutis haberetur ratio: Ut nobiles viri re- pulsæ meriti, ignobiles gloriæ desiderio ad magna quæque accenderentur. Lejay.

CAPUT II.

DE TROPIS.

TRopus est verbi vel sermonis à propria signi- catione in alienam cum virtute mutatio. Ut cùm dicimus, *latus segetes*: Verbum *latus* ab ho- mine ad segetes transfertur.

Sunt autem tropi numero undecim: in uno ver- bo septem: videlicet Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Catachresis, Metale- psis, Onomatopœia. In pluribus, quatuor: Alle- goria, (cui addi potest Ironia) Periphrasis, Hy- perbaton, & Hyperbole.

ARTICULUS I.

DE METAPHORA.

Questio I. Quid est Metaphora?

R. Metaphora, latinè translatio, est, cùm ver- bum, propter similitudinem transfertur ad rem si- gnificandam, quam propriè non significat, ut, si de
homine